

Інна Олександрівна ІРТИЩЕВА

доктор економічних наук,
професор,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Дмитро Володимирович КРИЛЕНКО

аспірант,
Міжнародний університет бізнесу і права

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ПРИЧОРНОМОРЬСЬКОГО РЕГІОНУ

Іртищева, І. О. Інституційні аспекти формування моделі економічного зростання Причорноморського регіону [Текст] / Інна Олександрівна Іртищева, Дмитро Володимирович Криленко // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. – Том 28. – № 1. – С. 62-70. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Сучасний етап економічних перетворень на основі впровадження моделей регіонального розвитку вимагає використання інноваційних підходів щодо реформування економіки регіонів. Інноваційний підхід може реалізуватися у межах усіх можливих моделей регіонального розвитку, які мають розроблятися й впроваджуватися, враховуючи потреби конкретних регіонів і територій.

Мета. Метою дослідження є обґрунтування інституційних аспектів формування моделі економічного зростання Причорноморського регіону.

Метод.

Результати. Встановлено, що концептуально-стратегічні орієнтири розвитку Причорноморського регіону повинні враховувати особливості його структурних компонент, серед яких економічна та соціальна компоненти, навколишнє середовище та просторовий регіональний розвиток.

Економічна та соціальна складові спричиняють закономірну зміну характеристик матеріальних та ідеальних регіональних об'єктів. Навколишнє середовище охоплює живі та неживі об'єкти, що існують на території регіону та поряд з ним, серед яких можуть бути природні та змінені у результаті діяльності людини об'єкти. Просторовий регіональний розвиток – це багатовимірний процес, який інтегровано охоплює різні форми поєднання окремих складових регіонального розвитку.

На основі проведених досліджень нами сформовано авторську інституціональну модель економічного зростання Причорноморського регіону, в якій метою інституціалізації є розвиток самодостатніх регіональних інститутів громадянського суспільства, формування конкурентних територіальних громад та посилення вертикалі виконавчої влади, відповідно реалізація зазначеної мети базується на основних стратегічних ресурсах, притаманних кожному конкретному регіону, при цьому на їх основі використовуючи принципи модернізації економічної та децентралізації фінансової діяльності регіон намагається вийти на запланований результат;

Ключові слова: фіскальна політика; регіональна політика; інституції; інституційні аспекти; державне регулювання; регіональне зростання.

Inna Oleksandrivna IRTYSHCHEVA

Doctor of Sciences (Economics),
Professor,
National University of Shipbuilding named after Admiral Makarov

Dmytro Volodymyrovych KRYLENKO

PhD Student,
International University of Business and Law

INSTITUTIONAL ASPECTS OF FORMATION OF ECONOMIC GROWTH MODEL OF THE BLACK SEA REGION

Abstract

Introduction. *The modern stage of economic transformations on the basis of the introduction of regional development models requires the use of innovative approaches to reforming the economy of the regions. An innovative approach can be implemented within the framework of all possible regional development models, which need to be established and implemented, taking into account the needs of specific regions and territories.*

Purpose. *The article aims to substantiate the institutional aspects of formation of economic growth model of the Black Sea region.*

Results. *It has been established that conceptual and strategic reference points of the development of the Black Sea region should take into account the features of its structural components, including economic and social components, environment and spatial regional development.*

The economic and social components cause a logical change in the characteristics of material and ideal regional objects. The environment covers living and inanimate objects existing in and around the region, including natural and altered human objects. Spatial regional development is a multidimensional process that integrates various forms of combining individual components of regional development.

On the basis of our research, we have created the author's institutional model of economic growth in the Black Sea region. The purpose of institutionalization is the development of self-sufficient regional civil society institutes, the formation of competitive territorial communities and the strengthening of the vertical of the executive branch. The realization of this goal is based on the main strategic resources inherent in each particular region. On their basis, while using the principles of economy modernisation and the economy decentralisation of financial activities of the region, we can try to reach the planned results.

Keywords: *fiscal policy; regional policy; institutions; institutional aspects; state regulation; regional growth.*

JEL classification: L6, P25, R11

Вступ

Сьогодні регіони України досить відрізняються за кількісними та якісними параметрами, що впливає на диференціацію розміру сплати податкових платежів кожною з регіонів окремо. Через скорочення промислового виробництва, відтік інвестиційного капіталу, нестійку експортну динаміку, зменшення обсягів будівництва, погіршення ситуації на ринку праці і загальне падіння рівня доходів населення, регіони країни суттєво зменшили обсяг податкових надходжень.

Проблемам регіонального економічного зростання присвячені дослідження О. Амоші, Б. Буркинського, М. Бутко, З. Варналій, В. Геєця, Б. Данилишина, Я. Жаліло, О. Івашина, Б. Кузик, С. Пирожкова, С. Романюк, Й. Шумпетера та ін. Але проблеми інституційних аспектів регіонального зростання залишаються актуальними.

Мета та завдання статті

Метою нашого дослідження є обґрунтування інституційних аспектів формування моделі економічного зростання Причорноморського регіону

Виклад основного матеріалу дослідження

Консолідація бюджету є ключовим фактором, необхідним для досягнення макроекономічної стабільності України. Частка державних витрат у складі ВВП є дуже високою, що відображає неефективність державного сектору. Не є цілком зрозумілим, на що саме витрачаються державні кошти в Україні. Проект бюджету оголошується публічно, проте немає жодного сучасного засобу контролю ефективності використання податкових надходжень. Так контролююче відомство звітує Верховній Раді, але рівень прозорості щодо використання державних коштів потребує термінового підвищення,

---

особливо шляхом створення аудиторських підрозділів з ефективним інструментарієм для боротьби з корупцією та розтратами.

Регіональний розвиток є наслідком впливу певних агрегованих факторів. Вони втілюються у змінах масштабів виробництва, кваліфікації робітників, кількості зайнятих, обсягів капіталовкладень, розміщення ресурсів, організації та управління виробництвом тощо [1]. Моделі регіонального розвитку відображають функціональний взаємозв'язок між агрегованими факторами, які впливають на систему «регіон». В економічній науці сформувалися різні підходи до моделювання процесів регіонального розвитку.

Економічний розвиток регіонів України потребує вдосконалення системи реформування на основі комплексного інституційно-економічного механізму, який має відповідати обраній моделі регіонального розвитку відповідно до концепції регіональної політики. Тільки такий системний підхід дасть змогу проводити ефективні реформи, розраховані на довгострокову перспективу [2].

На етапі структурних ринкових перетворень для України та її регіонів загальними напрямками ринкових реформ були:

- роздержавлення і приватизація;
- демонополізація економіки;
- розвиток підприємництва; формування ринкової інфраструктури;
- перехід до вільного ціноутворення;
- формування ефективної системи державного регулювання економіки, разом із збереженням у раціональних межах державного сектору;
- забезпечення макроекономічної або фінансової стабільності;
- стимулювання економічного зростання.

Сучасний етап економічних перетворень на основі впровадження моделей регіонального розвитку вимагає використання інноваційних підходів до реформування економіки регіонів. Інноваційний підхід може реалізуватися у межах усіх можливих моделей регіонального розвитку, які мають розроблятися й впроваджуватися, враховуючи потреби конкретних регіонів і територій (табл. 1).

Застосування інноваційних підходів до регіонального розвитку має бути зорієнтовано на таке:

- посилення внутрішньої мотивації на регіональному (місцевому) рівні до соціально-економічного зростання;
- створення на регіональному рівні ефективних господарських структур, орієнтованих на інтенсифікацію використання наявного на місцях ресурсного потенціалу;
- формування на регіональному (та міжрегіональному) рівні конкурентних виробничих систем інноваційного типу;
- першочергове задоволення внутрішніх потреб територій за рахунок власних і залучених ресурсів [3, с. 6].

Концептуально-стратегічні орієнтири розвитку Причорноморського регіону повинні враховувати особливості структурних компонент цього регіону, серед яких економічна та соціальна компоненти, навколишнє середовище та просторовий регіональний розвиток (рис. 1).

Економічна та соціальна складові спричиняють закономірну зміну характеристик матеріальних та ідеальних регіональних об'єктів. Навколишнє середовище охоплює живі та неживі об'єкти, що існують на території регіону та поряд з ним, серед яких можуть бути природні та змінені у результаті діяльності людини об'єкти. Просторовий регіональний розвиток – це багатовимірний процес, який інтегровано охоплює різні форми поєднання окремих складових регіонального розвитку.

Відповідно до концепції сталого розвитку, важливим є забезпечення спрямування напрямків трансформації фіскальної політики на благо розвитку мешканців регіону, теперішніх майбутніх поколінь. Синергія взаємодії влади, бізнесу та громад Причорноморського регіону у контексті трансформації фіскальної політики забезпечить комплексний розвиток регіональних територіальних підсистем та збалансує приватні, державні й регіональні інтереси.

Стратегія регіонального розвитку Причорноморського регіону повинна будуватися в межах національних інтересів та з урахуванням регіональних історичних, природно-ресурсних і соціально-економічних особливостей. Важливим завданням є узгодженість завдань державної та регіональної політики, а також збалансоване використання власних та залучених ресурсів (рис. 2).

Концептуально-стратегічні аспекти трансформації фіскальної політики повинні бути узгодженими із стратегією розвитку Причорноморського регіону та із державними стратегічними програмами (рис. 3).

Загальними проблемами стратегування розвитку для всіх регіонів України є наступні. Завдання, окреслені в державних стратегічних та програмних документах, масштабні та дуже амбітні, що обумовлює їх декларативність.

Таблиця 1. Пріоритетні напрями економічних реформ у контексті моделей регіонального розвитку

Типи моделей розвитку регіонів	Напрями реформування	Регіони України
Еколого-економічна	Розвиток виробничої та соціальної інфраструктури загальнодержавного та міжнародного значення. Реформування адміністративно-територіального устрою. Упровадження ресурсо- й енергозберігаючих технологій тощо	Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька (частина території), Запорізька, Луганська (частина території), Львівська, Одеська, Харківська
Інноваційно-інвестиційна	Реструктуризація економічної бази окремих регіонів і створення умов для диверсифікації на новій технологічній основі. Підвищення конкурентоспроможності за рахунок сприятливого інвестиційного клімату. Підтримка малого і середнього підприємництва. Розбудова та модернізація інфраструктури для підвищення інвестиційної привабливості тощо	Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська
Інноваційна	Сприяння створенню та впровадженню інновацій, розповсюдження сучасних технологій для зменшення ризиків виникнення техногенних катастроф. Активізація співпраці у сфері освіти і науки. Розвиток наукоємного та високотехнологічного виробництва тощо	Дніпропетровська, Донецька (частина території), Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська (частина території), Полтавська, Рівненська, Харківська, Чернігівська
Кластерна	Розвиток туризму та рекреації. Розширення міжрегіональної економічної взаємодії. Розвиток транскордонного і єврорегіонального співробітництва. Розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад тощо	На основі економічних районів і принципів поділу праці
Мобілізаційно-інноваційна	Розвиток інфраструктури інформаційного суспільства. Забезпечення високих стандартів навчання доступного для працівників виробничої діяльності тощо	Всі регіони
Сталий розвиток	Забезпечення повної зайнятості працездатного населення. Забезпечення випереджального розвитку й експортної орієнтації провідних галузей промисловості, логістики, високих технологій. Раціональне використання та відновлення природних ресурсів, охорона навколишнього природного середовища. Реформування ЖКГ. Впровадження високих технологій в освіті, медицині, галузі зв'язку та телекомунікацій тощо	Всі регіони

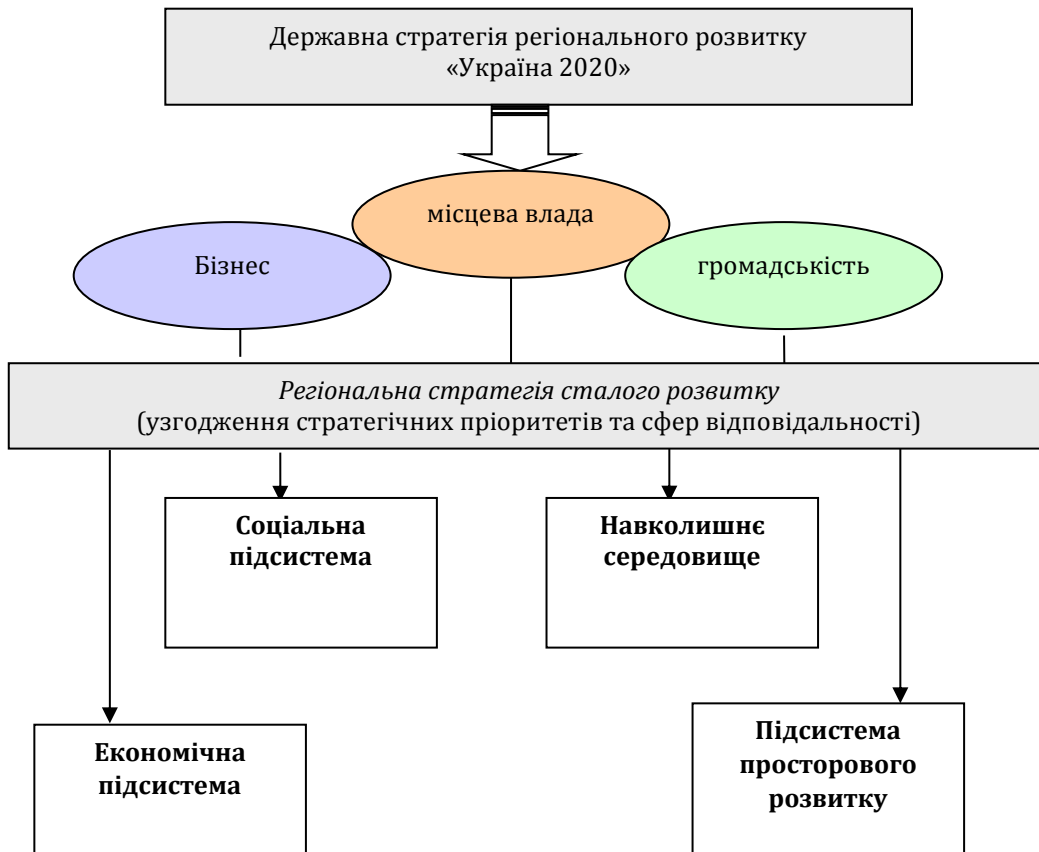

Рис. 1. Концептуально-стратегічна схема розвитку Причорноморського регіону*

*Узагальнено на підставі [4].

Рис. 2. Узгодження стратегії розвитку Причорноморського регіону з державною політикою

Рис. 3. Узгодженість різних аспектів трансформації фіскальної політики з державними та регіональними пріоритетами

Стратегічним завданням, пріоритетам і послідовності їх виконання бракує чіткої причинно-наслідкової взаємоузгодженості, а також системи механізмів та інструментів досягнення окреслених завдань, що створює потребу в окремих деталізуючих документах, до яких відносять середньо- і короткострокові загальнонаціональні програми діяльності урядів, річні плани заходів реалізації Державної стратегії, довгострокові стратегії розвитку регіонів і угоди щодо регіонального розвитку. Крім того, незважаючи на те, що всі українські регіони мають регіональні стратегії, вони затверджені у різний час, мають різний ступінь деталізації, відрізняються за структурою. Плани реалізації регіональних стратегій або відсутні взагалі, або мають характер документу, мало пов'язаного із самою стратегією. Параметри моніторингу виконання стратегій слабо корелюються із їх цілями або мають характер показників у гривнях, що є малопридатним інструментом для контролю через інфляційні процеси.

Ефективна фіскальна політика повинна забезпечувати необхідне фінансування сталого розвитку регіону. «Сталий соціально-економічний розвиток означає таке функціонування господарського комплексу, коли одночасно задовольняються зростаючі матеріальні і духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно безпечне господарювання і високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва» [5]. Систематизовані автором принципи розробки Стратегії розвитку Причорноморського регіону наведено в таблиці 2.

Необхідною умовою подальшого розвитку Причорноморського економічного району є зміцнення інноваційного потенціалу суб'єктів господарської діяльності. Практичний досвід господарювання вказує на те, що підприємства, які не звертають увагу інноваційній діяльності, морально старіють і вибувають із боротьби за споживача [6, с. 55]. Тому, враховуючи попередні результати досліджень, можливо

стверджувати, що в сучасних умовах трансформації фіскальної політики одним з основних завдань є інноваційне оновлення виробничого сектору, розвиток малого та середнього бізнесу.

Таблиця 2. Принципи розробки Стратегії розвитку Причорноморського регіону*

Партнерство	До участі в ухваленні рішень і розробці стратегічних цілей було запрошено всі зацікавлені сторони: представників влади, наукових установ, асоціацій підприємців, торговельних палат, підприємств та громадянського суспільства.
Принцип спільної участі представників влади та приватного сектору	Забезпечує широкий соціальний консенсус та публічну підтримку Стратегії. Усі заходи розроблялися у спосіб, захищений від надмірного впливу учасників процесу розвитку, із залученням конкретних осіб, які ухвалюють рішення, зацікавлених сторін, експертів, представників громадськості тощо.
Життєздатність	Основою забезпечення життєздатності є дотримання належної рівноваги та послідовності внутрішніх елементів Стратегії (цілей, заходів), що підтримується застосуванням усіх зазначених у цьому документі принципів. Ще одним важливим елементом забезпечення життєздатності є розвиток порівняльних переваг, визначених за результатами SWOT-аналізу (розбудова можливостей, які послаблюють гостроту вад і проблем). Крім того, для виявлення взаємозалежності між вадами та загрозами, яка загрожує життєздатності (для ризик-менеджменту), застосовується матриця слабких сторін та загроз.
Інтеграція	Забезпечувалася за двома напрямками: інтеграція спільних місцевих потреб на регіональному рівні з територіальної та змістовної точки зору. Це означає, що досягнення будь-якої регіональної мети принесе результат і на місцевому рівні. Інтеграція забезпечується шляхом активної участі всіх зацікавлених сторін регіону; інтеграція як багатомірний план розвитку пріоритетних секторів і напрямів діяльності забезпечує усунення конфліктів та негативних впливів. У цьому сенсі інтеграція забезпечує зосередження на сумісності та синергії заходів.
Інновація	Застосовується як принцип у процесі ідентифікації проектів і стосується, головним чином, запропонованого підходу та якнайефективнішого використання наявних ресурсів.
Ієрархія стратегічних планів	Стратегічні плани вищого рівня мають більш загальний характер і закладають підвалини для визначення конкретних заходів на нижчих рівнях.
Інституційна пам'ять	Робота над проектом Стратегії повинна базуватись на результатах, досягнутих під час розробки попередніх стратегічних документів,.
Субсидіарність	Визначення стратегічних заходів, починаючи з найнижчого рівня (на основі потреб місцевих громад), здійснювалось із використанням ресурсів регіонального розвитку.

*Джерело: [4], [5].

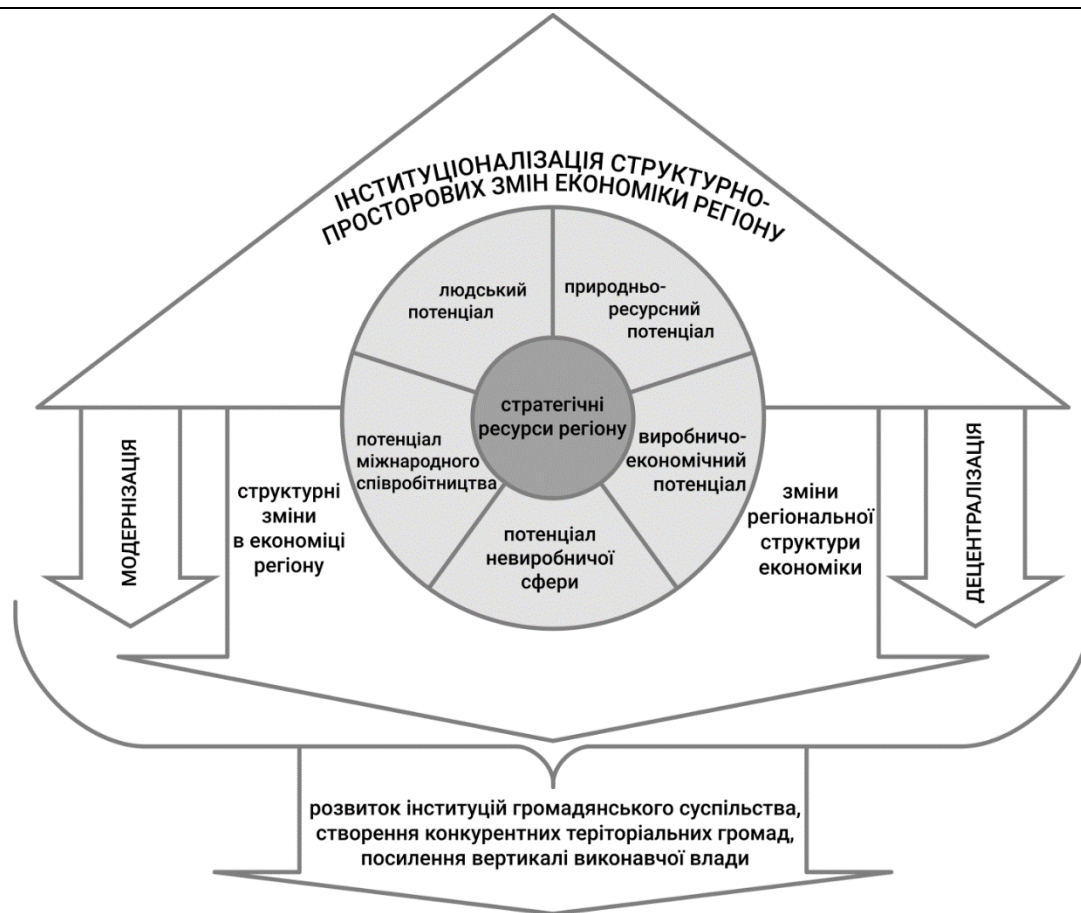
На основі всього вищезазначеного, зважаючи на основні принципи та підходи до регіонального розвитку, ми пропонуємо авторську інституціональну модель економічного зростання Причорноморського регіону (рис. 4).

Метою інституціоналізації є розвиток самодостатніх регіональних інститутів громадянського суспільства, формування конкурентних територіальних громад та посилення вертикалі виконавчої влади.

Реалізація зазначеної мети базується на основних стратегічних ресурсах, притаманних кожному конкретному регіону. На їх основі використовуючи принципи модернізації економічної та децентралізації фінансової діяльності регіон намагатиметься вийти на запланований результат.

Висновки та перспективи подальших розвідок

На основі проведених досліджень нами сформовано авторську інституціональну модель економічного зростання Причорноморського регіону, в якій метою інституціоналізації є розвиток самодостатніх регіональних інститутів громадянського суспільства, формування конкурентних територіальних громад та посилення вертикалі виконавчої влади, відповідно реалізація зазначеної мети базується на основних стратегічних ресурсах, притаманних кожному конкретному регіону, при цьому на їх основі, використовуючи принципи модернізації економічної та децентралізації фінансової діяльності, регіон намагатиметься вийти на запланований результат.

Рис. 4. Інституціональна модель економічного зростання Причорноморського регіону (авторська розробка)

Список літератури

1. Терещенко, Г. В. Інноваційний фактор в контексті моделей розвитку регіонів [Електронний ресурс] / Г. В. Терещенко // Ефективна економіка. – 2012. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1661>.
2. Томарева-Патлахова, В. В. Моделі регіонального розвитку в контексті економічних реформ / В. В. Томарева-Патлахова // Держава та регіони. – 2013. – №1(70). – С. 15-22.
3. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: аналіт. доп. / [С. О. Біла, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко, В. І. Жук та ін. ; за ред. С. О. Білої]. – К.: НІСД, 2011. – 80 с.
4. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/32-VII.pdf>.
5. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mk.gov.ua/ua/economy/strateg>.
6. Сіренко, Н. М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України: [Монографія] / Н. М. Сіренко. – Миколаїв, 2010. – 416 с.
7. Іртищева, І. О. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку аграрного виробництва / І. О. Іртищева, І. Д. Бурковський // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – 71-73.
8. Іртищева, І. О. Визначення залежності рівня розвитку Причорноморського регіону від напрямів реалізації фіскальної політики / І. О. Іртищева, Д. В. Криленко // Економічний аналіз. – 2017. – Т. 27. – № 4. – С. 299-306.

References

1. Tereshchenko, H. V. (2012). Innovatsiynnyy faktor v konteksti modeley rozvytku rehioniv. *Efektivna ekonomika*, 12. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1661>.
2. Tomareva-Patlahova, V. V. (2013). Modeli rehional'noho rozvytku v konteksti ekonomichnykh reform. *Derzhava ta rehiony*, 1(70),15-22.
3. Bila, S. O., Zhalilo, Ya. A., Shevchenko, O. V., Zhuk, V. I. (2011). *Innovatsiyni pidkhody do rehional'noho rozvytku v Ukraini*. Kyiv: NISD.

-
4. *Stratehiya ekonomichnoho ta sotsial'noho rozvytku Odes'koyi oblasti do 2020 roku.* (n.d.). Retrieved from: <http://oblrada.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/32-VII.pdf>.
  5. *Stratehiya rozvytku Mykolayivs'koyi oblasti na period do 2020 roku.* (n.d.). Retrieved from: <http://www.mk.gov.ua/ua/economy/strateg>.
  6. Sirenko, N. M. (2010). *Upravlinnya stratehiyeyu innovatsiynoho rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy.* Mykolayiv.
  7. Irtyshcheva, I. O. and Burkovs'kyy, I. D. (2005). Investytsiynе zabezpechennya ekonomichnoho rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva. *Ekonomika APK*, 12, 71-73.
  8. Irtyshcheva, I. O. and Krylenko D. V. (2017). Vyznachennya zalezhnosti rivnya rozvytku Prychornomors'koho rehionu vid napryamiv realizatsiyi fiskal'noyi polityky. *Ekonomichnyy analiz*, 27(4), 299-306.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2018 р.